

15. Socyologija: Ėncyklopedyja / Sost. A. A. Grycanov, V. L. Abushenko, G. M. Evel'kyn, G. N. Sokolova, O. V. Tereshhenko., 2003 g. [Ėlektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa :- <http://voluntary.ru/dictionary/568/word/socializacija>
16. Fedorov A. A. Vvedenye v teoryju y ystoryju kul'tury / A. A. Fedorov Slovar', 2012 g. [Ėlektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa : <http://terme.ru/dictionary/1019381/word/dialog-v-kulture>
17. Cvyh V. F. Social'nyj dialog: osnovni pidhody do vyznachennja / V. F. Cvyh, D. V. Nelipa // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka, Filosofija. Politologija. 81-83 / 2006, S. 182-185.
18. Shykyna, T. S. Dyalog kak kategoryja socyal'noj fylosofyy / Tat'jana Sergeevna Shykyna, avtoref. dys. kand. fylosofskyh nauk : 09.00.11. – Saransk, 2012.

Dovgan N.O. Social dialogue and its purpose in relationships between generations. The article presents the theoretical analysis of possibilities of the social dialogue in direct and indirect forms at different levels of subject-subject interactions: macro (social dialogues between the state and the civil society), meso (as communicative interactions of social groups, civic, professional, ethnic and political organizations), micro (individual communications), where acts for functioning of social relations as social partnerships determine stabilization opportunities and developmental prospects. Possibilities are discussed to use the social dialogue in relationships between generations (parents-children) as an optimal form for development and regulation in the communicative space of social group interactions, as the social dialogue is a complex system capable for self-organization and self-development that ensures effective communication and promotes mutual understanding between generations through understanding of motives, values, world view of different generations. The meaning of the "social" dialogue term is revealed as the one that finds social specifics of social subsystems and makes it possible to solve the problem of personal and social relations through interlocutory space organization. The necessity to develop dialogue techniques, to form dialogueness as an actual quality, to estimate skills for adequate understanding of communicative intentions in a family and the society, as well as in time and space is substantiated.

УДК 159.922

Дригус М.Т.

КОНЦЕПЦІЯ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ Г.С. КОСТЮКА У ПАРАДИГМІ ОСОБИСТІСНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Дригус М.Т. Концепція психічного розвитку Г.С. Костюка у парадигмі особистісної ефективності. У статті здійснено теоретико-методологічний аналіз концепції психічного розвитку Г.С. Костюка у парадигмі особистісної ефективності. Розкрито стрижневі проблеми детермінації психічного розвитку, в яких проєктуються засадничі ідеї становлення особистісної ефективності. Висвітлена роль середовища – природного, предметного та суспільного, а також внутрішніх умов психічного розвитку. Констатовано, що вчений інноваційно охарактеризував дитину як активного діяльнісного суб'єкта власного саморозвитку. З'ясовано статус ідеї саморозвитку та саморуху особистості, ідеї керування особистістю власним психічним розвитком у парадигмі особистісної ефективності.

Ключові слова: особистість, розвиток, саморозвиток, саморух, особистісна ефективність, генеза, освітній простір.

Дригус М.Т. Концепция психического развития Г.С. Костюка в парадигме личностной эффективности. В статье осуществлен теоретико-методологический анализ концепции психического развития Г.С. Костюка в парадигме личностной эффективности. Раскрыты стержневые проблемы детерминации психического развития, в которых проектируются основополагающие идеи становления личностной эффективности. Освещена роль среды – природной, предметной и общественной, а также внутренних условий психического развития. Констатировано, что ученый инновационно охарактеризовал ребенка как активно-деятельностного субъекта собственного саморазвития. Определен статус идеи саморазви-

тия и самодвижения личности, идеи руководства личностью собственным психическим развитием в парадигме личностной эффективности.

Ключевые слова: личность, развитие, саморазвитие, самодвижение, личностная эффективность, генезис, образовательное пространство.

Постановка проблеми. Концептуальне бачення сучасного вітчизняного освітнього простору у парадигмі особистісної ефективності – одна зі стрижневих тенденцій психологічного супроводу його трансформаційних процесів. Проблема особистісної ефективності є значущою для ключової системи взаємодії “учень – вчитель”: “школяр як особистісно ефективний суб’єкт учіння” і “вчитель як особистісно ефективний суб’єкт професійної діяльності”. Продуктивність наукових розвідок проблеми особистісної ефективності з необхідністю вимагає звернення до теоретико-методологічних надбань вітчизняної психологічної думки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особистісної ефективності у сучасному освітньому просторі є предметом уваги вітчизняних науковців. Зокрема, у новітніх наукових теоретико-експериментальних дослідженнях означена важливість парадигми особистісної успішності суб’єкта учіння в освітньому просторі (С.Д. Максименко); з’ясовано засади вивчення категорії “особистість” та її ефективності у раціогуманістичній перспективі (Г.О. Балл); показано розвиток в українській психології провідних ідей Г.С. Костюка (Л.З. Сердюк); здійснено аналіз теоретико-методологічного підґрунтя дослідження становлення особистісної ефективності учнів (М.Т. Дригус). У теоретико-експериментальній площині здійснено дослідження оцінкових ставлень та рефлексії як механізмів особистісної ефективності учнів, а також встановлено їх особливості у мікро- та макrogenетичній проекціях на різних етапах онтогенезу – у молодшому шкільному та підлітковому віці (Н.І. Мусіяка, І.В. Яворська-Ветрова)[1; 5; 6; 7; 8; 11].

Мета статті – вперше здійснити аналіз концепції психічного розвитку Г.С. Костюка як підґрунтя дослідження проблеми особистісної ефективності.

Виклад основного матеріалу. Теоретико-методологічним підґрунтям вивчення проблеми особистісної ефективності є концепція психічного розвитку, розроблена фундатором вітчизняної психології Г.С. Костюком зі стрижневою ідеєю саморозвитку та саморуху особистості. Зазначимо, що власний концептуальний підхід до проблеми психічного розвитку Г.С. Костюк репрезентував ще у першій половині ХХ ст., в розгорнутій доповіді “Про роль спадковості, середовища і виховання у психічному розвитку дитини” на республіканській науковій конференції з педагогіки і психології (29 січня – 4 лютого 1940 р. в м. Києві) [2]. Розробку цієї проблеми Г.С. Костюк не полишав протягом усього творчого життя. Цілісну картину концептуального підходу вченого до проблеми психічного розвитку представлено в його фундаментальних працях “Про роль спадковості, середовища і виховання у психічному розвитку дитини” (1940 р.), “Розвиток і виховання” (1967 р.), “Навчання і розвиток особистості” (1968 р.), “Навчання і психічний розвиток учнів” (1979 р.) [2; 3].

Заслуга вченого полягає передусім у тому, що він уперше не лише в українській, а й у світовій психології, долаючи механістичне розуміння детермінації психічних явищ, створив концепцію психічного розвитку дитини, її саморуху, в якій заклав підґрунтя детермінації особистісного розвитку або, за його висловом, розвитку дитячої особистості.

Ключова площина розгляду сутності психічного розвитку, якій Г.С. Костюк приділив велику увагу, є проблема його детермінації. Розвиток – “детермінований, причинно обумовлений процес”. На переконання вченого, детермінація психічного розвитку зростаючої особистості – це “корінна проблема” у психології.

Які ж проблеми детермінації психічного розвитку є підґрунтям концептуального підходу Г.С. Костюка і в яких імпліцитно проектується засадничі ідеї щодо становлення особистісної ефективності?

Учений значну увагу приділяє розкриттю ролі середовища в детермінації психічного розвитку дитини, аналізуючи природне, предметне та суспільне середовище. У контекст його розгляду включено принципово новий ракурс – концепт “середовище психічного розвитку дитини”. Стрижневі ідеї ученого щодо середовищної детермінації по-новому визначали статус дитини в середовищі.

Ідеї Г.С. Костюка щодо системи “середовище – дитина”:

- “Середовище дитини не незмінне. Воно змінюється через свідому практичну діяльність дорослого покоління” [2, с. 25];
- “Середовище дитини не незмінне ще й тому, що вона сама почасти (безпосередньо або посередньо) впливає на нього і веде до його змін” [2, с. 25];
- “Середовище дитини змінюється і з того погляду, що з віком *розширюється і змінює свій зміст коло тих умов, які впливають на її життя і розвиток...* Змінюється особистість дитини, отже, змінюються середовищні умови її розвитку” [2, с. 26].

Даючи змістовну характеристику середовища психічного розвитку дитини, учений розкриває принципово нове концептуальне бачення проблеми. “Середовище психічного розвитку дитини теж не можна розглядати чисто зовнішньо, як механічну сукупність зовнішніх обставин. Треба брати його в зв’язку з тим, як *це середовище відбивається в свідомості* дитини, які думки, почуття, прагнення, інтереси в ній збуджує. Треба розглядати його в зв’язку з *дійовим ставленням самої дитини до цього середовища*, до тих чи інших його умов, до навколишніх людей. Від того, як заломлюється середовище в дитячій свідомості, залежить і вплив його на розвиток дитини” [2, с. 26].

Отже, заперечуючи механістичний погляд на середовищну детермінацію, Г.С. Костюк першим включає особистісну детермінацію в її контекст – це ставлення дитини до навколишнього світу, ставлення до діяльності, ставлення до інших у міжсуб’єктній взаємодії. Учений наголошує: “...треба розглядати вплив цього середовища на дитину не як механічний вплив, а в зв’язку зі ставленням до нього самої дитини, у зв’язку з її діяльністю, у зв’язку з конкретними стосунками з нею навколишніх людей” [2, с. 27]. Тобто непересічним є ракурс розгляду цієї проблеми включення дитини в навколишнє середовище. Учений ана-

лізує середовище з одного полюса причиновості – крізь призму складної системи ставлень, взаємовідносин зростаючої особистості з цим середовищем, – і водночас з іншого – зустрічної зумовленості дитячою свідомістю – з огляду на те, “як це середовище відбивається в свідомості дитини”.

Принциповим був погляд на статус дитини в навколишньому середовищі. Це розгляд дитини як активного діяльнісного суб’єкта, характерною ознакою якого є “дійове ставлення самої дитини до цього середовища”. Для порівняння наведемо тезу К. Коффки з цього приводу, який у фундаментальній праці “Основи психічного розвитку” (яку на той час визнавали “найвищою вершиною європейської психології”) наголошував, що розвиток “визначається іманентними законами, дуже мало залежними від дій індивідуума” [4, с. 30].

У розв’язку проблеми детермінації, Г.С. Костюк чітко окреслив своє завдання: “правильно поставити і розв’язати питання про основні умови психічного розвитку дитини” [2, с. 3]. Важливим для розуміння сутності психічного розвитку є виокремлення у концептуальному понятті “умови розвитку” такої їх сутнісної ознаки, як “внутрішні умови”. У цьому сенсі особливого значення для концептуального бачення проблеми становлення особистісної ефективності набуває ініціювання ученим розгляду ролі внутрішніх умов у процесі психічного розвитку дитячої особистості: “У процесі життя і діяльності дитини, визначуваному її вихованням, змінюються і розвиваються внутрішні умови її психічного розвитку (курсив наш. – М. Д.)” [2, с. 32]. Як видно з наведеного вище, Г.С. Костюк, виокремлюючи внутрішні умови психічного розвитку, диференціює їх перебіг: умови “змінюються і розвиваються”. Цим самим він визначає одну з найважливіших сутнісних рис концептуального бачення психічного розвитку дитини – необхідність розмежування концептів “зміна” і “розвиток”. “Вже всяке засвоєння нового досвіду, утворення нових навичок і вмінь, веде до деякої зміни попереднього стану дитячої особистості. Але не всяка зміна є розвиток” [2, с. 32] – такий принципово лаконічний висновок робить учений. Він повертає увагу до того, що навіть набуття нового досвіду, нових навичок і вмінь дитячою особистістю, хоч і зумовлює певні в ній зміни, однак вони не є розвивальними.

Самобутність бачення проблеми психічного розвитку віддзеркалюється у принциповій незгоді Г.С. Костюка з тогочасними панівними підходами у зарубіжній психології. Він чітко висловлює свою точку зору: “Розвиток не зводиться до утворення навичок, звичок, як твердить Торндайк і інші біхевіористи, або до простого збагачення дитячої пам’яті” [2, с. 32].

Новаторським є розкриття сутнісних рис розвитку особистості: “Справді засвоєні знання стають здобутком особистості, яка розвивається, ведуть до якісної зміни її психічного життя, до прогресивного руху від нижчих форм свідомості до вищих, які виявляються в новому типі її зв’язків з навколишнім світом (курсив наш. – М.Д.)” [2, с. 32]. Учений виокремлює генералізовану й водночас результативну рису розвитку: “знання стають здобутком особистості, яка розвивається”. Привертає увагу той факт, що не лише вказано на сутнісні риси розвитку, а й кожна з цих рис супроводжується змістовним її означенням: “якісні змі-

ни” психічного життя, “прогресивний рух” від нижчих до вищих форм свідомості, “новий тип” зв’язків особистості з навколишнім світом.

Підсумовуючи, учений послідовно означає провідні риси самого процесу розвитку, акцентуючи на його безперервності, створенні нових внутрішніх умов, наявності не просто перспективи, а й її якості, а саме –розширення: “Отже, в процесі розвитку безперервно створюються нові внутрішні умови для самого розвитку, а в зв’язку з тим розширюються і його дальші перспективи” [2, с. 32]. Вихідна ідея створення нових внутрішніх умов є ознакою продуктивного перебігу процесу розвитку, яке слугує підґрунтям для становлення особистісної ефективності в онтогенезі.

Розкриваючи поняття “розвиток дитячої особистості”, учений висуває тезу про “розвиток дитини як її саморух” і кладе її в основу особистісної детермінації. Це був протилежний підхід до панівних у європейській і світовій психології підходів (К. Коффка, Е. Торндайк, В. Штерн), в яких, як відомо, закони саморуху було виключено. Наголосимо, що поняття саморуху особистості, яке Г.С. Костюк ставить у центр свого підходу, є ключовим у цілісній концептуальній побудові психічного розвитку дитини. “Тільки розуміючи розвиток дитини як її саморух, ми можемо успішно керувати цим процесом”, – підкреслює учений [2, с. 32].

Стрижневою концептуальною тенденцією процесу розвитку Г.С. Костюк називає появу вищих його етапів з новим змістовним спрямуванням – основними життєвими цілями і розвинутою регулятивною сферою. Ось як розкриває учений цей період процесу розвитку, який сприяє виникненню “вищих форм саморуху особистості” та дає їм всебічну характеристику: “У цьому ж процесі створюються передумови для виникнення на вищих його етапах основних життєвих цілей, які починає ставити перед собою індивід, що розвивається, відповідно скеровуючи свою діяльність. Виникають вищі форми саморуху особистості, що розвивається, які виявляються в її свідомій цілеспрямованості, у прагненні працювати над собою, виробляти в себе ті чи інші властивості, керуючись певним ідеалом, підкоряти своїй владі гру сил своєї власної природи” [2, с. 32]. У наведеному вище одночасно антиципійовано ідею особистісної ефективності, а також імпліцитно розкрито процес її становлення. Отже, психологічними ознаками вищих форм саморуху особистості в процесі її розвитку є, за Г.С. Костюком, належний рівень розвитку свідомості та самосвідомості, розвинута здатність до цілепокладання, розвинуті мотиваційні інтенції до самовдосконалення, виховання особистісних рис, зокрема, цілеспрямованості, та розвинутої регулятивної сфери.

Даючи характеристику саморозвитку з концептуальною ідеєю саморуху й розкривши ознаки “вищих форм саморуху особистості”, учений висуває ще одну засадничу ідею, зазначаючи: ”При такій цілеспрямованості особистість до певної міри сама починає керувати своїм власним психічним розвитком” [2, с. 32]. Означена Г.С. Костюком ідея появи в особистості здатності до “керування своїм власним психічним розвитком” є водночас і стрижневою ознакою продуктивного становлення особистісної ефективності в процесі онтогенетичного розвитку.

Важливим внеском Г.С. Костюка у проблему психічного розвитку дитини є виокремлене ним питання внутрішніх суперечностей. З огляду на значущість цієї проблеми, Г.С. Костюк вважає за необхідне наголосити: "Психічний розвиток дитини – справді її "спонтанейний, внутрішньо необхідний рух", джерелом якого є самий зміст цього процесу, властиві йому внутрішні суперечності" [2, с. 32]. Згодом аналіз цього спектру психічного розвитку складатиме могутній напрямок розробки ученим проблеми внутрішніх суперечностей як рушійних сил розвитку.

Увінчує концепцію психічного розвитку дитини розкриття Г.С. Костюком його результативної – становлення особистості. Зазначимо, що, по суті, створивши концепцію ефективності в різних системах життєдіяльності дитини (про що йтиме мова окремо), учений означає риси ефективного особистісного становлення. "Психічний розвиток – це прогресивне зростання цілеспрямованої діяльності особистості, свідомої регуляції поведінки, здатності виходити за межі теперішнього, передбачати не тільки ближчі, а й віддаленіші результати своїх дій, усвідомлювати норми суспільної поведінки і ними керуватися. Чим більше розвивається особистість, тим більше вона стає самостійною, відносно незалежною від безпосередніх впливів середовища, здатною вести свою лінію поведінки, здатною вчитися і працювати" [3, с. 378].

Інноваційність ідей Г.С. Костюка була беззаперечною: "Багатьох вражала тоді сміливість ідей вченого щодо розуміння психічного розвитку як саморуху та трактування ним своєрідності, специфічності внутрішнього світу особистості як такого, що має джерелом свого розвитку внутрішні суперечності і чинить опір зовнішнім впливам. Як відомо, на той час панував спрощений механістичний підхід до розуміння внутрішнього духовного життя людини, активність якої та розвиток, відповідно до такого підходу, жорстко регламентується суспільством (людина лише "зліпок" соціального середовища)" [9, с. 247–248]. Концептуальна характеристика процесу розвитку з ідеєю саморуху особистості, яку дав учений ще в першій половині ХХ ст., має настільки потужний потенціал, що визначає теоретико-методологічне підґрунтя вітчизняних наукових розвідок і донині, у ХХІ ст.

Висновок. Концептуальний аналіз проблеми психічного розвитку, самобуття характеристика сутності розвитку і його конституційних ознак, плідна ідея саморуху і розкриття ученим виникнення і перебігу "саморуху особистості, що розвивається", а також висунута ідея керування особистістю власним психічним розвитком – це непересічне бачення Г.С. Костюком психологічного змісту розвитку – імпліцитно містить архітектоніку становлення особистісної ефективності. Розуміння вченим глибинних процесів психічного розвитку і здатність до розкриття його сутнісних змістовних ознак становлення і перебігу є унікальними надбаннями вітчизняної психологічної думки.

Продуктивність ідей концепції психічного розвитку Г.С. Костюка набуває особливого значення в наш час, коли домінантним є інтерес до пізнання внутрішніх потенцій самоактивності та самотворення особистості, розвитку її здатності до успішної самореалізації та особистісної ефективності. У цьому контексті – дослідницькому і технологічному – надзвичайно актуальним є ініціювання в

науковому просторі педагогічної та вікової психології проблеми особистісної ефективності учня, виокремлення її як спеціального напрямку наукових розвідок. При цьому саме самотність концепції психічного розвитку дитини, створеної Г.С. Костюком, розкриття ним закономірностей розвитку “зростаючої особистості” визначає засадничий вектор теоретико-методологічного підґрунтя досліджень сучасної гуманістично орієнтованої української психології.

Перспективи наукових розвідок будуть спрямовані на розкриття структурно-динамічних характеристик особистісної ефективності в онтогенетичному вимірі.

Список використаних джерел

1. Дригус М.Т. До проблеми теоретико-психологічних засад дослідження психологічних механізмів особистісної ефективності школяра / М.Т. Дригус // Особистість у сучасному світі. III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю. – К.: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2015. – Ч. 2. – С. 161–164.
2. Костюк Г.С. Про роль спадковості, середовища і виховання в психічному розвитку дитини / Г.С. Костюк // Праці респ. наук. конф. з педагогіки і психології / За заг. ред. проф. Г.С. Костюка. – К.: Рад. школа, 1941. – Т. II. Психологія. – С. 3–45.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силевич Костюк ; за ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
4. Коффка К. Основы психического развития / К. Коффка. – М.– Л., 1934. – 257 с.
5. Максименко С.Д. Особистість: прогноз розвитку і життєвий шлях / С.Д. Максименко // Психологічне опосередкування педагогічних впливів на розвиток особистісної активності в освітньому просторі: Метод. реком. / С.Д. Максименко [та ін.]; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К.: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2008. – С. 4–35.
6. Мусіяка Н.І. Дослідження становлення оцінкових ставлень як механізму особистісної ефективності школяра / Н.І. Мусіяка // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – Т. VI. Психологія обдарованості. – Випуск 11. – С. 203–212.
7. Сердюк Л.З. Розвиток в українській психології провідних ідей Г.С. Костюка / Л.З. Сердюк // Становлення психологічної думки в Україні: провідні ідеї та історія розвитку : колективна монографія / В.В. Турбан, Л.З. Сердюк, Ю.Т. Рождественський [та ін.] ; за ред. В.В. Турбан. – К.- Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – С. 218–235.
8. Становлення особистісної ефективності учнів в онтогенетичному вимірі : монографія [Електронний ресурс] / за ред. М.Т. Дригус. – К.: Педагогічна думка, 2015. – 161 с. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11019>.
9. Тищенко С.П. Сміслові утворення в системі “Я” як предмет психологічного дослідження / С.П. Тищенко // Проблеми загальної та педагогічної психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К., 2002. – т. IV, ч. 5. – С. 247–252.
10. Штерн В. Психология раннего детства. – М., 1922. – 237 с.
11. Яворська-Ветрова І.В. Динаміка розвитку рефлексивності як механізму становлення особистісної ефективності на межі молодшого шкільного і підліткового віку / І.В. Яворська-Ветрова // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип. 743. Педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2015. – С. 296–301.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Drigus M.T. Do problemi teoretiko-psihologichnih zasad doslidzhennja psihologichnih mehanizmv osobistisnoj' efektyvnosti shkoljara / M.T. Drigus // Osobistist' u suchasnomu sviiti. III Vseukraïns'kij psihologichnij kongres z mizhnarodnoju uchastju. – K.: DP “Informacijno-analitichne agentstvo”, 2015. – Ch. 2. – S. 161–164.

2. Kostjuk G.S. Pro rol' spadkovosti, seredovishha i viovannja v psihichnomu rozvitku ditini / G.S. Kostjuk // Praci resp. nauk. konf. z pedagogiki i psihologii / za zag. red. prof. G.S. Kostjuka. – K.: Rad. shkola, 1941. – T. II. Psihologija. – S. 3–45.
3. Kostjuk G. S. Navchal'no-viovnij proces i psihichnij rozvitok osobistosti / Grigorij Silovich Kostjuk ; za red. L. M. Prokolenko. – K. : Radjans'ka shkola, 1989. – 608 s.
4. Koffka K. Osnovy psihicheskogo rozvitija / K. Koffka. – M. – L., 1934. – 257 s.
5. Maksimenko S.D. Osobistist': prognos rozvitku i zhittevij shljah / S.D. Maksimenko // Psihologichne oposeredkuvannja pedagogichnih vpliviv na rozvitok osobistisnoi aktivnosti v osvith'omu prostori: Metod. rekom. / S.D. Maksimenko [ta in.]; Institut psihologii im. G.S. Kostjuka APN Ukraïni. – K. : DP “Informacijno-analitichne agentstvo”, 2008. – S. 4–35.
6. Musijaka N.I. Doslidzhennja stanovlennja ocinkovih stavlen' jak mehanizmu osobistisnoi efekтивности shkoljara / N.I. Musijaka // Aktual'ni problemi psihologii: Zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïni. – Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – T.VI. Psihologija obdarovanosti. – Vipusk 11. – S. 203–212.
7. Serdjuk L.Z. Rozvitok v ukraïns'kij psihologii providnih idej G.S. Kostjuka / L.Z. Serdjuk // Stanovlennja psihologichnoi dumki v Ukraïni: providni ideï ta istorija rozvitku : kolektivna monografija / V.V. Turban, L.Z. Serdjuk, Ju.T. Rozhdestvens'kij [ta in.] ; za red. V.V. Turban. – K.-Kirovograd : Imeks-LTD, 2014. – S. 218–235.
8. Stanovlennja osobistisnoi efekтивности uchniv v ontogenetichnomu vimiri : monografija [Elektronnij resurs] / za red. M.T. Drigus. – K.: Pedagogichna dumka, 2015. – 161 s. – Rezhim dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11019>.
9. Tishhenko S.P. Smislovi utvorennja v sistemi “Ja” jak predmet psihologichnogo doslidzhennja / S.P. Tishhenko // Problemi zagal'noi ta pedagogichnoi psihologii : Zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G.S. Kostjuka APN Ukraïni / Za red. Maksimenka S.D. – K., 2002. – T. IV, ch. 5. – S. 247–252.
10. Shtern V. Psihologija rannego detstva. – M., 1922. – 237 s.
11. Javors'ka-Vetrova I.V. Dinamika rozvitku refleksivnosti jak mehanizmu stanovlennja osobistisnoi efekтивности na mezhi molodshogo shkil'nogo i pidlitkovogo viku / I.V. Javors'ka-Vetrova // Naukovij visnik Chernivec'kogo universitetu: Zbirnik naukovih prac'. Vip. 743. Pedagogika ta psihologija. – Chernivci: Chernivec'kij nac. u-t, 2015. – S. 296–301.

Drygus M.T. The concept of psychic development proposed by G.S. Kostyuk within the personal efficiency paradigm. The article presents the theoretical and methodological analysis of the “psychic development” concept proposed by G.S. Kostyuk within the personal efficiency approach. The core problems of psychic development determination are revealed, they reflect the basic ideas of personal efficiency formation. The roles of natural, object and social environment as well as of internal conditions for psychic development are highlighted. The scientist described a child innovatively as an active agent of activities aimed at his/her own self-development. The article emphasizes that the “personal self-movement” concept, which G.S. Kostyuk put into the centre of his approach, is the key to the coherent conceptual construction of children’s psychic development. The statuses of “self-development” and “self-movement” ideas are determined within the personal efficiency approach as well as the idea of person's control over his/her own psychic development. The conceptual analysis of psychic development, remarkable vision by G.S. Kostyuk of its psychological content, performed distinctive description of the nature of its development and constitutional elements, the fruitful idea of self-motion and disclosure by the scientists of origin and flow of "self-movement of a developing personality" as well as the put forward idea of person's control over his/her own psychic development, all this facts contain implicitly an architecture of personal efficiency formation.

Key words: personality development, self-development, self-movement, personal efficiency, genesis, educational space.